

TÜRKİYE TÜRKÇESİNİN DOĞU GRUBU AĞIZLARINDA BEDDUALARIN İŞLEVLERİ VE CÜMLE YAPILARI ARASINDAKİ İLİŞKİ

Serpil ERSÖZ*

ÖZET

Konuşma dilinde beddualar yalnızca “bed-dua” değil, farklı işlevlerle de kullanılmaktadırlar. Bunlar, *beddua işlevi (tam beddua ve duamsı beddua), yemin etme, hayıflanma ve küfürdür.*

Bu işlevlerin tespit edebilmesi için öncelikle beddualardaki kötü dileğin yöneldiği “hedef kişi”ye göre bir sınıflandırma yapılmıştır. Bir beddua cümlesindeki hedef kişi “sen (konuşan dışındaki kişi)”, “ben (konuşanın kendisi)” veya “hiçkimse” olabilir. Bunların dışında başka bir seçenek yoktur. Hedef kişisi “sen” olan beddua cümleleri, tam anlamıyla gerçek beddualardır ve yalnızca bu gruptakiler “beddua” işlevinde kullanılır. Hedef kişisi “ben” yani konuşanın bizzat kendisi olan beddualar iki amaç için kullanılır. Bunlar “yemin etme” ve “hayıflanma”dır. Hedef kişisi “hiçkimse” olan beddua cümleleri ise “küfür” işlevinde kullanılır.

Bu yazıda, bedduaların yukarıda belirtilen işlevleri ve cümle yapıları arasında bir ilişki olup olmadığı sorgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk dili, Türkiye Türkçesi ağızları, kalıp sözler, beddua, cümle yapısı, emir kipi, istek kipi, yemin, küfür.

THE RELATIONSHIP BETWEEN FUNCTIONS OF CURSES AND THE THEIR SENTENCE STRUCTURES ON TURKIYE TURKISH DIALECTS OF EASTERN GROUPS

ABSTRACT

The curses used not for only bad wishes, but also for many other functions in spoken language. These are *curse (exact curse and curse which looks like pray in apperance) to swear, to beoman and cussword.*

Primarily a classification was made according to the “target person” to whom bad wishes of the curses are directed in order to determine these functions. Target person in the sentence of a curse could be “you (anyone else but the speaker)”, “I (the speaker himself)” or “nobody”. There is no other option apart from them. The sentences of curse which is directed to “you (anyone else but the speaker)” are exact curses and only this group of curses is used for curse function. The sentences of curse which is directed to “I (the speaker himself)” are used for two purposes. These purposes are to swear and to beoman. The sentences of curse which is directed to “nobody” are used for cussword function.

It is questioned whether there is a relationship between sentence structures of curses and the their functions above mentioned, in this article.

Keywords: Turkish language, dialects of Turkiye Turkish, formulaic expressions, curse, sentence structure, imperative, optative, to swear, cussword.

---

* Arş. Gör., Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, elmek: serpilerso@yaho.com

Giriş

Konuşma dilinde beddualar, yalnızca *bed-dua* değil farklı amaçlar ile de kullanılmaktadır. Bu kullanım amaçlarının tespitinde öncelikle bedduadaki kötü dileğin yöneldiği “*hedef kişi*”, daha sonra da “*bağlam*” etkili olmuş ve sonuçta bedduaların işlevleri üzerine aşağıdaki gibi bir sınıflandırma ortaya çıkmıştır (Konuyla ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. Ersöz, 2010):

1. Beddua İşlevi (*Hedef kişi, konuşanın karşısındaki kişidir*)
  - a. Tam Beddualar
  - b. Duamsız Beddualar
2. Yemin ve hayıflanma işlevi (*Hedef kişi, konuşanın bizzat kendisidir*)
  - a. Yemin Bedduaları
  - b. Hayıflanma Bedduaları
3. Küfür işlevi (*Hedef kişi hiç kimsedir*)

Bedduaların yapıları üzerine daha önce çeşitli çalışmalar yapılmıştır (Erol, 2007) (Özmen, 2000) (Akalin, 1990). Ancak bizim bu yazıdaki amacımız, yalnızca bedduaların yapılarını incelemek değil, yukarıda belirlediğimiz bu işlevler ile cümle yapıları arasında bir ilişki olup olmadığını sorgulamak ve eğer varsa bunların neler olduğunu tespit edebilmektir.

Bu yazıda kullanılan malzeme, Türkiye Türkçesinin doğu grubu ağızları¹ üzerine yapılmış ağız çalışmalarının ve bu yörelere ait yerel internet sitelerinin taranmasıyla elde edilmiştir. Makalede, bu yolla derlenen beddua cümleleri arasından seçilen toplam 1095 tanesinin cümle yapısı incelenmiştir. Ağız çalışmalarından aldığımız cümlelerdeki transkripsiyon işaretleri, asıl konumuzu ilgilendirmedikleri için, gösterilmemiştir. Yalnızca, ünlülerde uzunluk ifade eden (:) işareti kullanılmıştır.

Cümlenin yapısı konusunda da şimdiye kadar pek çok çalışma yapılmış ve farklı görüşler öne sürülmüştür (Karahan, 2004) (Aydın, 2004) (Karahan, 2000) (Mehmedoğlu, 1999) (Gece, 1998) (Karahan, 1997) (Fidancı, 1996) (Zülfikar, 1995) (Karahan, 1994) (Mansuroğlu, 1955). Ancak burada konuyla ilgili tartışmalara girip de asıl konumuzdan uzaklaşmak yerine, Leyla Karahan’ın “Türkçede Söz Dizimi” adlı kitabının 2004 yılı baskısında yaptığı cümle sınıflandırmasını temel aldığımızı söylemekle yetiniyoruz.

Karahan’a göre, anladığımız kadarıyla, bir “cümle” vardır, bir de “birbirine bağlanmış cümleler” vardır. Biz bu yazıda “birbirine bağlanmış cümleler” dışında kalan ve Karahan’da “cümle” adı altında toplanan yapıları ele aldık.

Mevcut malzemeye göre cümleleri, yüklem varlığına ve yerine göre, a) kurallı, b) devrik ve c) eksilteli cümleler olarak sınıflandırdık.

1. Türkiye Türkçesinin Doğu Grubu Ağızlarında Bedduaların Cümle Yapıları ve İşlevleri Arasındaki İlişki

Bu bölümde, bedduaların işlevleri ile cümle yapıları arasında bir ilişki olup olmadığı ve eğer varsa bunun ne olduğu tespit edilmeye çalışılacaktır.

¹ Türkiye Türkçesinin doğu grubuna giren ağızlar şunlardır: Ağrı, Ardahan, Artvin (merkez, Şavşat, Yusufeli, Ardanuç ağızları), Bitlis, Diyarbakır, Elazığ (Merkez, Palu, Karakoçan, Keban, Baskil, Ağın, Harput ağızları), Erzincan (merkez, Tercan, Çayırılı, Kemah, Refahiye, Kemalije, İliç ağızları), Erzurum (merkez, Aşkale, Ovacık, Narman, Pasinler, Horasan, Hınıs, Tekman, Karayazı, Oltu, Tortum, Olur, Şenkaya, İspir ağızları), Gümüşhane, Hakkâri, Kars, Mardin, Muş, Siirt, Tunceli, Urfa (Bilecik, Halfeti Hariç), Van. (Karahan, 1996, s. 96).

Aşağıda mevcut beddua cümlelerine ait yapıların genel görünüşü verilmiştir. (“Ö: Özne, T: Tümleçler, Y: Yüklem” anlamındadır):

Cümle Yapısı		Toplam
I. Kurallı	(T)+Ö+(T)+Y	609
	(T)+Y	403
II. Devrik	(T)+Y+Ö	17
	Ö+(T)+Y+T	29
	(T)+Y+Ö+T	2
	(T)+Y+T	8
III. Eksiltili	Ö+T	27
Toplam		1095

Tabloda gösterilen yapılar hakkında şunları söyleyebiliriz:

I. Kurallı Yapı: Yüklemi sonda olan cümlelerdir.

a. (T)+Ö+(T)+Y dizilişi: Bu dizilişte önemli olan, yapı içerisinde öznenin bulunmasıdır. Tümleçler, yüklemden önce olmak kaydıyla cümlenin herhangi bir yerinde olabilir.

b. (T)+Y dizilişi: Bu dizilişte önemli olan, yapı içerisinde öznenin bulunmamasıdır. Tümleçler, yüklemden önce kullanılır.

II. Devrik Yapı: Yüklemi sonda olmayan cümledir. Devriklik, ya özne-yüklem sırasının değişmesiyle, ya da tümleçlerin cümledeki yerlerini değiştirmesiyle oluşmaktadır. Elimizdeki beddualarda dört çeşit devrik yapı tespit edilmiştir:

a. (T)+Y+Ö dizilişi: Öznenin sonda olduğu devrik cümle yapısıdır.

b. (T)+Y+T dizilişi: Tümleçlerden bir ya da birkaç tanesinin sonda olduğu yapıdır. Yüklemden önce başka tümleçler de bulunabilir.

c. Ö+(T)+Y+T dizilişi: Tümleçlerden bir ya da birkaç tanesinin sonda olduğu bir başka yapıdır. Yukarıdaki yapıdan tek farklı içinde özne unsurunun bulunmasıdır.

d. (T)+Y+Ö+T dizilişi: Yüklemden sonra hem özne hem de tümleçler getirilmiştir.

III. Eksiltili Yapı: Yüklemi olmayan cümlelerdir. Elimizde, eksiltili yapıda olan beddua cümlelerinin, aynı zamanda eksiltili yapıda olmayan örnekleri de vardır. Ögeleri bakımından tam olan bu cümlelerle karşılaştırdığımızda, eksiltili cümlelerde olmayan yüklem unsurunu, cümledeki yerine koyabiliyor ve böylece eksiltili yapının yüklemine tespit/tahmin edebiliyoruz. Buna göre elimizdeki bütün eksiltili yapı örnekleri Ö+T dizilişindedir.

Cümleler incelenirken kip eklerinin bu yapılarıdaki kullanımlarına da değinilmiştir.

Bilindiği gibi emir ve istek eklerinin gruplandırılması hakkında farklı görüşler vardır (Korkmaz, 2003, s. 648-676) (Gülsevin, 2002) (Türkyılmaz, 1999) (Ercilasun, 1994). Biz bu gerçeği dikkate alarak kip eklerini emir ve istek diye adlandırmak yerine, vardığımız sonuçları daha açık ve anlaşılabilir kılmak için doğrudan bu eklerin şekillerini yazmayı tercih ettik.

Mevcut beddua cümlelerinin tümünde kullanılan kip ekleri ve bunların kullanım oranları da aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir:

Ekler	Top.	Ekler	Top.	Ekler	Top.
-Ø	11	-AsAn, -AsIn	203, 132	-AyIm	14
-sIn	225	-A	455	-Im	16
-sinler	1	-asız	1	-Am	8
Toplam	237	-(y)alar	2	Toplam	38
		Toplam	793		

Yukarıdaki tablolarda dikkat çeken iki husus vardır: Bunlardan biri, ikinci sütunda sergilenen -A temelli kip eklerinin diğerlerine göre oldukça çok kullanılmış olmasıdır. Dikkat çeken diğer husus da beddua cümlelerinin 680 (225+455) tanesinin yüklemine üçüncü teklik kişi eki ile, 346 (11+203+132) tanesinin yüklemine de ikinci teklik kişi ekleri ile çekimlenmiş olmasıdır. Diğerleri ise buna kıyasla daha azdır. Görüldüğü gibi yoğunluk ikinci ve üçüncü teklik kişi eklerindedir.

1.1. Tam Bedduaların Cümle Yapıları

Bu grup beddualarda hedef kişi konuşanın karşısındaki kişidir. “Birinin kötü duruma düşmesini gönülden isteme” anlamına gelen beddua, yalnızca bu grupta tam anlamıyla tanımında belirtilen görevi yerine getirir. Elimizdeki beddualar en çok bu işlevde kullanılmıştır.

Tam beddualar, her yapıda karşımıza çıkabilmektedir. Aşağıdaki tablo bu yapıları ve onların kullanım oranlarını gösterir:

Cümle yapısı	Toplam	
I. Kurallı	(T)+Ö+(T)+Y	560
	(T)+Y	376
II. Devrik	(T)+Y+Ö	14
	(T)+Y+T	7
	Ö+(T)+Y+T	28
	(T)+Y+Ö+T	2
III. Eksilteli	Ö+T	25
	Toplam	1009

Tablodan anlaşıldığı üzere yüklem unsuruna sahip olan cümle sayısı, yüklemi olmayan cümle sayısına göre çoktur. Kurallı cümle sayısı da devrik cümle sayısından çoktur. Bu yapılar aşağıda tek tek incelenmiştir.

1.1.1. Kurallı Yapı

1.1.1.1. (T)+Ö+(T)+Y dizilişi: Bu dizilişte, kip eklerinin kullanım oranları aşağıdaki gibidir. Görüleceği üzere hemen hemen bütün cümlelerin yüklemi, üçüncü teklik kişi kip ekleriyle (-sIn ve -A) çekimlenmiştir.

	Ekler	Toplam	Ekler	Toplam
2. kişi	-	-	-(y)AsAn, -(y)AsIn	2, 1
3. kişi	-sIn	156	-(y)A	401

Bu durum, özne grubunun içerdiği bilgilere bakarak açıklanabilir. Bu yapıdaki beddua cümlelerinin özne grubunda en çok şu iki sorunun cevabı bulunur: “*Bedduadaki kötü dileği kimin/neyin gerçekleştirmesi bekleniyor?*” ve “*üzerine beddua edilen şey nedir?*”. En az da “*Kötü dileğe maruz kalacak olan (hedef kişi) kimdir?*” sorusunun cevabı bulunur.

“*Bedduadaki kötü dileği kimin/neyin gerçekleştirmesi bekleniyor?*”: Bu sorunun cevabını veren özne gruplarında, kötü dileği gerçekleştirecek olan kişinin/şeyin adı anılır. Dolayısıyla beddua cümlesinin temel kalıbı “*o böyle yap-sın*” ya da “*o böyle yap-a*” şeklinde kurulur: *allah benden besbeter etsin, allah betarımı versin, allah binbir türlü belasını versin, allah binin bir ede, allah canını alsın, allah canın ala, allah cezan vere, allah evini başına viran etsin, allah gençliğine doyurmasın, allah gezebin vere, allah gözün kor ede, allah gözünü kör etsin, allah gün yüzü göstermeye, allah günahlarını bağışlamaya, allah mukar etsin, allah nasip etmasın, allah ocağın yıhsın, allah ona bela versin, allah övüzü yıha, allah sana fırsat vermeye, allah seni ala, allah seni attan indirip eşege bindire, allah seni elimden ala, allah seni gahretsin, allah seni gelinlere katmaya, allah seni öldürsün, allah senin canın ala, allah sennen irazi olmasın, allah yediriasın, allahın ataşı ciğeren düşe, allahın ateşi karnına dolsun, allahın hışmı başına yağa, altan üstün maraz ala, azrail seni vura, babamın derdi dudsun, babanı mezardan it çihara, başa:n daşlar yağa, başan ataş döküle, başan bela gele, başan daş dıgırlana, başan göğdan pangor yağa, başına benim kadar taş düşsün, başına kara gele, başına kara gelsin, boğazan baba çığa, canan ataş düşe, cin çarpsın, çenen gavurlar bağlasın, ekmegini it yesin, ellerin hoca yihıya, felek defterin düre, garnan duman dola, garnan zehirman dola, gözan kara su ine, gözen çihma çiha, gözen tite yene, gözleren habbe çöke, gözleren tite yene, henekut bogazan çöke, ilan çarpsın, imam hüseyin belini kırsın, kuran çarpsın, mevla'm bir kapı açtırmaya, ocağan baykuş otura, ölenler seni apara, seni davun vura, seni gorele tuta, seni teneşür pakliya, senin canan kurd düşe, sırtını bit yesin, soyuna kir düşe, suratına baba çika, sular seni aparsın, üzerine güneş doğmasın, vay seni kere ilan çarpsın ogul, vurucun atlı gele, vurucun vura, yedigın ekmek gözüne dizine dursun, yurdunda baykuşlar öte...*

“*Üzerine beddua edilen şey nedir?*”: Bu sorunun cevabını veren özne gruplarında ise üzerine beddua edilen şeyin ne olduğu bilgisi yer alır (Örn. *ad, ciğer*). Özne grubunda bu şeyin, genellikle iyelik ekleriyle çekimlenmiş şeklini buluruz (örn. *senin adın*). Çünkü konuşucu, üzerine beddua ettiği şey ile beddua ettiği kişi, arasında bu şekilde bir bağ kuracaktır: *Senin adın, senin ciğerin...* gibi. Dolayısıyla beddua cümlesinin temel kalıbı “*o böyle ol-sun*” ya da “*o böyle ol-a*” şeklinde kurulur: *açtığın gapı üstün devrile, adın başkasına kona, adın batsın, adın kahsun, ağzın dilin kurusun, ağzın kapansın, ağzın kilitlensin, ağzın kurusun, anasından emdiği süt burnundan gelsin, arkan yere gele, ayacığına tokmaklar takılsın, ayacıkların meret olsun, ayağın dolaşa, ayağın hurt ola, ayağın taşa dege, ayağın tutmaz ola, ayağın yerden kesilsin, ayakların küt ola, baban yurdi beyyurt ola, bağında bahçanda güllerin solsın, bağırsakların bacakların dolana, bağırsakların döküle, bana ettiklerin başına gelsin, başın bata, başın batsın, başın beladan kurtulmasın, başın beze gire, başın yastık görmeye, be eliniz gurusun, bedduaların başına gele, beden yerlerde çürüye, belin bükülsün, belin gırıla, betrey söne, bogazın dola, boynun altan katlana, boynun altında kala, boynun devrile, boynun gırıla, boynun gırılsın, boynun kopa, boynun şişe, boyun bata, boyun çıkmaya, boyun devrile, boyun devrilsin, boyun ölçüle, boyun posun devrula, can evin yihıla, canın bedeninden ayrıla, canın çıksın, canın yana, ciğerin sızliya, ciğerlerin parça parça ola, ciğerin ağzından gele, ciğerlerin ağzından gele, çiğnin yere gele,*

Turkish Studies

dedenin oğlu ölsün, derin gıtsın, dilin dışın kitlene, dişlerin karnan döküle, dölün ğuriya, dölün tutmiya, elin ayağın kırılınsın, elin ayağın tahta teneşürde kala, elin dilin gorbagor ola, elin hune görmiye, elin koynunda kalsın, elin kurusun, ellerin freng zehmeti ala, ellerin goynunda gala, ellerin guriya, ellerin kırıla, emeklerin boşa gitsin, etegen üşah işegi deymiye, etlerin teneşüre döküle, evin başına yıkılınsın, fidan boyun devrüle, gelinliğin üstüne atılınsın, gözlerin avucuma, gözün kör olsun, hasretin gözünde kala, hevesin karnında kala, huyun kuriye, huyun suyun batsın, için dışın karara, iki ayağın bir pabuca gire, iki cihanda yuzi gulmasın, iki cihanda yüzün kara ole, iki elin kanda kalsın, karaltın kesilsin, karartız kalksın, kolun kışın budana, kökün kazına, mezarın belirsiz olsun, onun nesli cennet üzü görmesin, ölün dirin gorbagor ola, ömrün ah deyip vah işitmekle geçe, ömrün moz ömri ola, ömrün tükene inşallah, ömrün yiye, öyün yihıla, parçelerin yağe oğul, pörkün goynunda gala, sana verdiğim emekler haram olsun, senin dölbindin onların başına olsun, sesin kesilsin, sıfatın töküla, suratın dökülsün, şeklin bata, tabiatın kurusun, toğ yidoğun beyrem günü ole, toh gününün bayram olsun, üç oğlun birden ölsün, yediğin boğazında kala, yerin yurdun karala, yurdun beyrut ole, yuzun suyi dokulsun, yüzün gülmesin, yüzün kara ole, zürriyetin gurusun...

“Kötü dileğe maruz kalacak olan (hedef kişi) kim?”: Özne grubunda en az cevabını bulduğumuz soru budur: *sen geberesen, sen senden ger görmiyesen, azabini sen çekesin, bize nahah yere böhtan edenler giyamatda şad oluban gülmesin...*

Yüklem grubunda ise, öznenin ne yapması istendiği (*Allah gençliğine doyurmasın, vurucun atlı gele*) ya da öznenin başına ne gelmesi istendiği (*ayağın taşa dege, ellerin tahta teneşüre çıka*) söylenir.

1.1.1.2.(T)+Y dizilişi: Bu dizilişte görülen kip ekleri ve kullanım oranları aşağıya çıkarılmıştır. Tablodan da görüldüğü gibi öncelikli olarak dikkat çeken husus –A temelli kip eklerinin, diğerlerine göre daha çok kullanıldığıdır:

Ekler	Toplam	Ekler	Toplam	Ekler	Toplam
-Ø	11	-AsAn, -AsIn	197, 130	-AyIm	2
-sIn	8	-A	18	-Im	1
-sinler	1	-AlAr	2	-Am	6

(T)+Y dizilişinde dikkat çeken diğer bir husus ise (T)+Ö+(T)+Y yapısına kıyasla kullanılan kip eki çeşidinin artmış ve örnek sayısının başka kişileri gösteren kip ekleri üzerine yoğunlaşmış olmasıdır. Bu iki yapı arasındaki en büyük fark, öznenin varlığı olduğuna göre kip eklerindeki bu çeşitliliğin sebebi de öznenin olmayışı ile açıklanabilir:

Bir beddua cümlesinde özne grubunun ve yüklem grubunun aktarmakla yükümlü olduğu bazı bilgiler vardır. Örneğin (T)+Ö+(T)+Y dizilişinde özne grubu “*bedduadaki kötü dileği kimin/neyin gerçekleştirmesi bekleniyor?*”, “*üzerine beddua edilen şey nedir?*” ve “*kötü dileğe maruz kalacak olan (hedef kişi) kimdir?*”; yüklem grubu da *öznenin başına ne gelmesi isteniyor?*; *öznenin ne yapması isteniyor?* gibi sorulara cevap veriyordu. Dolayısıyla (T)+Ö+(T)+Y dizilişinde öznenin verdiği bütün bilgiler, (T)+Y dizilişinde tümleçler ve yüklem aracılığıyla aktarılmaya çalışılacaktır. Böylece zaten kendi içinde bir görevi olan yüklem grubunun (“(T)+Y” yapısının) üzerine ayrıca bir görev yükü daha getirilmektedir. Kip eklerindeki çeşitliliğin sebebi de bu olmalıdır.

Kötü dileği kimin/neyin gerçekleştirmesi bekleniyor?: Elimizdeki örnekler arasında - (y)AyIm, -(y)Am, -(y)Im, -(y)AlAr ekleri ile çekimlenen yüklem, bu ekler aracılığıyla, kötü dileği

Turkish Studies

kimin gerçekleştireceği bilgisini verir: *ayaklarına çelme takalar, boyu:n teneşürlerde görem, girrigan yapışem oğul, gözlerin elimlan pamuğliyem, ğana:n ekmek doğruyalar, hay başan kül edim, , kara gunun gorayım, sala:n girem, vayan oturam...*

Hedef kişi kim? : Elimizdeki örnekler arasında kip eki –Ø ve -(y)AsAn, -(y)AsIn olan bütün yüklemeler ile kip eki -sIn ve -(y)A olan yüklemelerin bir kısmı hedef kişi bilgisini verir: baba ye, benden beter ol, derdinnen inşallah dağıl, dilerem murat alme, ettiğini bul, kızilkurt ye, korrol, kotik ye, samyeli tut, yerre gir, acıdan geberesin, acıdan kıvranasın, agu ateş yiyesin, agu içesin, agulanasın, ağzı yumulu kalasın, ah deyip, ah işidesin, allah'ın hışmına gazabına ugrayasın, allah'ın hışmına gelesin, allah'ından bulasın, allahın goruna gelesin, analık elinde kalasın, anan önüne uzanasın, anasız kalasın, baba çıkarasın, baba yiyesin, babanın yanına gidesin, bağına taş basasın, bahtsız kalasın, baş aşağı gelesin, bayramlara çıkamayasın, beni mum yakıp arayasın, bıçaklar altında kalasın, bir kaşık suda boğulasın, bir soluk olasın, bitlenesin, bolluk görmeyesin, budanasın, canın hayrını görmeyesin, çor yiyasın, dağa taşa düşesin, davun baba yiyesin, derelere çekilasın, dert yiyesin, dillere düşesin, evinde ölmüyesin tikine memmet, dönmez yola gidesin, ecellerden ecel beğenesin, el kapılarında kalasın, elimi üstten vurmada ölmüyesin, ellere galasın, er bulamayasın inşallah (kızlara), ev bark görmeyesin, evlat günü görmeyesin, evlat yüzüne hasret kalasın, evlatlarının hayrını görmeyesin, farş ibret olasın, felegini şaşurasın, gang olasın, gençliğinin hayrını görmeyesin, gerili gergilere gelesin, gorunda yatmıyasın, gün ekmeğine muhtaç olasın, gün üzi görmüyesin, ğara yerlere giresin, ğurtlara, ğuşlara yem olasın, heç o boydan yukarı çıkmıyasın, hergiz onmıyasın, hergiz rahat üzi görmüyesin, ışıhtan mahrum kalasın, iki gözden kör olasın, ilahimgidi seni karayola gidesin, inleye inleye geberesin, itler kibin ulıyasın, kanlı bıçaklara gelesin, kara yolunan cehenneme gidesin, kerem kibin yanasın, kıkercim kesilesin, köründe dik oturasın, kurda kuşa yem olasın, ömre:n doymıyasın, ömrün heyrini görmüyesin, öyle bir belaya tuş olasın, paramparça olasın, parça pillik olasın, peygamber şafaatından mehrum olasın, sabaha yerışmıyesin, sağlık selamet ile gidemıyesin, seveninden ayrı kalasın, tandırda balık olasın, tatarhamıya gelesin, tatula yiyesin, teneşire çıkasın, tependen vurulasın, ummayasın, yarı menzillerde galasın, yerin dibine giresin, yetmıyesin, yıldırımlara gelesin, yorgan altında yiyesin, yuvarlanıp cehenneme uçasın, yüz üstü sürünesin, zukkum içesin, allahın topuna rasgelesen, allahın topuna rasgelesen, amme alil olesen “alil: sağır”, arhannan töremıyesen, baba tutasan, balalarından çekesen, başın ucundan tuman görmıyesen, başından vurulasın, bemirat tağtasına uzanasın, bi mirat kalesen, canan sizliyasın, canın hereni görmıyesen, cigerden yanasın, cigerin gusesen, cigerlerin avuçlıyasın, çalbeçal olesen, çinimin eti olasın, dalından vurulasın, davun yiyesin, delik deşik olasın, dermansız derde tutulasın, dört adamın omuzunda gelesin, duvarların altında galasın, dünya ışığı görmıyesen, ecel tehnesinde yüzesen, ekmek diye melıyesen, eksük saate rasgelesen, elin kınalı, yüzün duvaklı ölesen, er yüzü görmıyesen, evinde ölmıyesen, ezrayil oğluna rastlayasın, ezrayilin ohuna gelesin, firar zehmeti tutasan, gan gusasan, gavur elinde kalasan, geberesen, gezebe gelesin, gıdık gıdık olasan, gıdım gıdım olasan, gıdor gıdor doğranasan, gızzıl gurt yiyesin, gorbegor olasan, gön görmıyesen, gören gözlerden olasan, gün görüp sefa sürmıyesen, gün üzi görmıyesen, hani harab olasan, hayır görmıyesen, heç oğul yüzü görmıyesen, her bar görmıyesen, hurthaşıl olasan), ilan doğesen, ince maraz yiyesin, ince sancı tutasan, jan tutasan “ağrılı sızılı bir hastalık”, jan yiyesin, kafil kedaya gelesin, kanser olesen, kapılara yazılmıyasın, kapılarda kalasan, kara nara veresen, kel murad olasan, kezebe gelesin, kidor kidor olesen “kidor: parça”, kısır ömür olasan, kızıl kurt yiyesin, kiliseye direk olasan, kor olasan, kudurasın, kusul ömür olasan (kısa ömürlü olasan), lal olasan, malidan malamat olasan, murad almıyasın, o boydan artıh böyümıyesen, oğlan üzi görmıyesen, oğaş demıyesen, oğul heş toh yemıyesen, öz başın yiyesin, parani ekşi nara veresen, parçaların bahasan, peppig olasan, pepuk olasan, piçaklar altında parçalanasan, son nefeste imansız gidesin, sürüm sürüm sürünesin, şil olesen, şitil kırılasan, şitilken devrilesen, tandur aşlarından kalasan, teneşirde yıkanasan, teşennek dökese, tettirhani olasan, tofana gelesin, toh yemıyesen, topa gelesin, töremıyesen,

Turkish Studies

uşahtan mahrum kalesen, yağlı şiritlere boyun veresen, yalanıydan batasan, yerler ucuzken yere giresen, yerre giresen, yetim galasan, yetişmeyesen, yigid ölesen, zıkkımın kökünü yiyesen, zıkum yiyesen, zimin olasan, başım ağrın yesin, cehennem olsun, cennet yüzü görmesin, galmaz yola gitsin, kara yola gitsin, kızıl kurşuna rastlasın, cehenneme gitsinler, ah diye gan tüküre allahın ateşine gele, allahtan bula, babasının önünde çıra gibi yana, gorunda tik otura...

Bunların dışında –sınlar ile çekimlenmiş şu tek örnek de hedef kişi bilgisini veriyor: *Cehenneme gitsinler.*

Üzerine beddua edilen şey nedir?: Kip eki –sIn ve -A olan yüklemelerin bir kısmı hedef kişiyi gösteriyordu, bunların diğer bir kısmı da üzerine beddua edilen şeyi işaret eder: *kefanına nasıp olsun, başımın gözüümün sadakası olsun, ağzından burnundan fitil fitil gele, boğazında kala, burnundan gele, göze:n dize:n dura...*

(T)+Ö+(T)+Y dizilişinde olduğu gibi (T)+Y dizilişinde de yüklem grubu, *birinin/şeyin başına ne gelmesi isteniyor, birinin/şeyin ne yapması isteniyor* sorularına cevap verir.

Görüldüğü gibi (T)+Y dizilişinde kip eklerinin çeşitlenmesi, öznenin cümle yapısından çekilip, görevlerini geride kalan unsurların üzerine yüklemesi ile ortaya çıkmıştır.

1.1.2. Devrik Yapı: Devrik yapı ile kurulmuş beddua cümlelerinin, kurallı yapıyla kurulmuş olanlara göre sayısı çok azdır.

Kip eklerinin kullanımları konusunda, cümlenin devrik ya da kurallı olması arasında bir fark yoktur. Fark, yapı içerisinde öznenin olması ya da olmaması ile ilgilidir. Dolayısıyla buradaki devrik yapı çeşitleri verilirken öncelikle onların “özneli” ya da “öznesiz” oluşuna göre bir gruplandırma yapılmıştır.

1.1.2.1. İçinde özne unsurunu bulandıran devrik yapılar: Tıpkı kurallı cümlelerin (T)Ö(T)Y şeklindeki dizilişi gibi bunda da kip ekleri üçüncü teklik kişi üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu tip cümlelerin temel kalıbı da (T)Ö(T)Y yapısındaki gibidir. Tek fark unsurların cümledeki sırasının değişmiş olmasıdır. Elimizdeki beddua cümlelerinde kullanılan (T)Ö(T)Y yapısının devrik yapı türevleri ve bunların kullanılma oranları aşağıda gösterilmiştir.

(T)YÖ	14
ÖYT	28
YÖT	2
Toplam	44

Bu yapılarda kullanılmış olan kip ekleri ise şöyledir:

	Ekler	Toplam	Ekler	Toplam
2. kişi	-	-	-(y)AsAn	2
3. kişi	-sIn	19	-(y)A	23

(T)YÖ yapısındaki örnekleri: *avcılara hedef olsun pis derin, baba töke şikilin, be yetim galasan sen inşallah, eminem oturmuş çorap örüyor/kor olsun gözlerin beni görmüyor/o zalım babası bana vermiyor, kara kara kazanlar/kara yazı yazarlar/cennet yüzü görmesin/aramızı bozanlar, kör olsun düşmanımız, maraz ala şikilin, minarede ezan var/ezan vahtı gezen var/yıkılsın düz mahlesi/yüreğimi ezen var, ustalıhda görmedim şerefi şanı/Allah alsın senin datlı*

Turkish Studies

canın/yırtulsın köyneyin çürüsün donun/yeddi sene çamaşırızsız galasan Tikine Memmed, yere girsün bu tarladan olan para..

ÖYT yapısındaki örnekleri: *andır kalsın başan, baba çıka sukuman, baba vura yanan, babalar ala seni, babalar yiye seni, başın dege hek taşine, çor ala seni, çor tuta seni, daş düşe başa:n, daşlar yağa başa:n, davun ala seni, hanıfeye kim göz vurse, üreği kopsun yerinnen, hudam doyurmasın galbi hayını, kare vure yanan, karşıda ala yılan, gözleri civan civan, beni o yardan ayıran, sürünsün divan divan, kimin sana nazarı degipse olsun delik deşik, nalet gele o koni konşiya,, neyhlet gelsin o garının zatına, teneşür pahliya seni...*

YÖT yapısındaki örnekleri: *alsın allah o datlı canın, eger mennen dönersen hamayil vursun seni.*

1.1.2.2. İçinde özne unsuru bulundurmayan devrik yapılar: Kurallı yapıdaki (T)Y dizilişinde olduğu gibi, bunda da kip eklerinin çeşitlendiği görülür. Bunun sebebi, (T)Y yapısında da açıkladığımız gibi, öznenin yokluğu olsa gerektir. Bu tip cümlelerin temel kalıbı da (T)Y dizilişindeki gibidir. Tek fark unsurların cümledeki sırasının değişmesidir.

(T)YT	7
Toplam	7

Bu yapıda kullanılmış olan kip ekleri ve bunların sayıları ise aşağıdaki gibidir:

Ekler	Toplam	Ekler	Toplam
-asın	1	-am	1
-asız	1	-(y)Im	4

(T)YT yapısındaki örnekleri: *galasın behti gara, kül koyum başan, omuzlarıma alam seni, toprah koyum başan, yorğansız köyneksiz çıhasız gışa...*

1.1.3. Eksiltili Yapı: Yükleli olmayan cümle yapıları, eksiltili yapı olarak anılacaktır. Elimizdeki toplam 27 tane eksiltili yapının 25 tanesini tam beddualar oluşturur: *canı cehenneme, cehennem başa:n, daş başa:n, kül halan, küller başi:za sizin, ölüm sahan, vay toprah başına senin...*

Yükleli olmayan bu tip bedduaların büyük bir kısmı başka örneklerde yüklem ile kullanılmıştır. Bunlar arasındaki karşılaştırmalar, eksiltili yapıda yer almayan yüklem ne/neler olabileceğini tahmin etmemizi sağlıyor. Bu şekilde bir tamamlama ile elimizdeki eksiltili yapıların ÖT yapısında olduğunu söyleyebiliriz. Aşağıda örnekleri verilmiştir:

<i>çor içen dola</i>	<i>çor karnan (dola)</i>
	<i>çor boğazan (dola)</i>
	<i>ateş boğazan (dola)</i>
	<i>ateş içuyan (dola)</i>
<i>toprah başan ola</i>	<i>toprah başan (ola)</i>
<i>toprah başan yaga</i>	<i>toprah başan (yağa)</i>
	<i>ateş onarın başına (ola/yağa)</i>

Eksiltili yapıda yüklem olmadığı için herhangi bir kip ekinden bahsedilemez.

1.2. Duamsıların Yapıları

Duamsılarda da tam beddualar gibi hedef kişi, konuşanın karşısındaki kişidir. Ancak, konuşan kendi kültürel ya da psikolojik durumuna göre ağzından çıkan beddua cümlesini yumuşatma eğilimine girer. Bunu da şu şekilde yapar: Beddua cümlesinin içindeki olumsuz anlam taşıyan söz korunur, fakat cümle biçimsel açıdan olumsuz bir yapıya sokulur. Örneğin *Allah belanı versin* yerine *Allah belanı verMESin*, *Allah canını alsın* yerine *Allah canını alMASın* denir. Bu örneklerde olumsuz alam taşıyan sözler sırasıyla “*bela*” ve “*can al-*”tır. Biçimsel açıdan olumsuz yapıya dönüştürülen yüklemeler ise “*verMESin*” ve “*alMASın*”dır. Böylece ilk bakışta olumsuzluk yansıtan beddua cümlesi, yüklemde yapılan küçük bir değişiklikle bir çeşit dua formuna çevrilir (Ersöz, 2010).

Burada, tam beddualar hakkında küçük bir bilgi vermeliyiz. Tam beddualar iki şekilde oluşturulmuş olabilir: 1) Olumsuz anlamlı bir sözün kullanılmasıyla (*evin yıkıl-sın*), 2) Olumlu anlamlı bir sözün, olumsuzluk bildiren *-mA* eki ile genişletilmesiyle (*on-ma-(y)asın* “*on-: daha iyi bir duruma gir-*”). Bu durum, aşağıdaki şekilde de gösterilebilir:

$$\begin{aligned} \text{Tam beddua} &= 1. \text{ Olumsuz anlamlı söz} \\ &2. (\text{Olumlu anlamlı söz}) + mA \end{aligned}$$

Duamsılar, yalnızca 1 numaradaki gibi bir yapıya sahip tam beddualardan türetilirler. Buna göre duamsıların oluşumunu şöyle formüleştirebiliriz:

$[\text{Tam beddua (olumsuz anlamlı söz)}] + mA$	$= \text{Duamsı}$
$[\text{ölesin}] + mA$	$= \text{ölmeyesin}$
$[\text{adın batsın}] + mA$	$= \text{adın batmasın}$

2 numaradaki gibi bir yapıya sahip tam beddua cümleleri (örn. *nasip etmesin*) ise duamsıya dönüştürülemez. Çünkü bunlar, yukarıda ilk paragrafta verdiğimiz kural gereği, olumsuzluk ekiyle tekrar genişletilirse (örn. *(Nasip etmesin)+mA*) farklı bir durumla karşılaşılır. Birşeyin değil’in değil’i, o şeyin kendine eşittir [(X)’=X] mantığından hareketle, elde ettiğimiz son cümle “*Allah nasip etsin*” olur. Bu şekilde ortaya çıkan cümleler de görüldüğü gibi ancak bir “dua” olur: (*Eşin dostun olmaya*)+mA = *eşin dostun ola* gibi.

Türkiye Türkçesinin doğu grubu ağızlarında tam beddualar ile duamsılar arasındaki ilişki yukarıdaki gibidir. Elimizdeki örnekler şunlardır: *allah senin belanı vermiye*, *atın ocağı batmasın*, *ay ojağın sönmesin*, *ay ojağın sönmesin*, *bemirad olmiyasan*, *evin yıkılmıya*, *hocanın ojağı sönmesin*, *senin ocağın batmasın*, *tökülmiya sıfatun*, *tumruc’un evi yihilmesin*, *ulan senin ocağın sönmiye...*

Mevcut duamsı örneklerinin cümle yapıları aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir:

		Toplam
Kurallı	(T)+Ö+(T)+Y	11
	(T)+Y	1
Devrik	Y+Ö	1
Eksiltili	-	-
Toplam		14

Turkish Studies

Duamsıların sayısının tam beddualara göre az olduğu gözlemlenmiştir. Aslında teknik olarak bu bedduaların pek çoğu, yukarıda anlattığımız koşullara uymak kaydıyla duamsı yapıya dönüştürülebilir. Yani karşımıza bunlardan başka daha pek çok duamsı çıkma ihtimali oldukça yüksektir. Örn. *Allah gözünü kör etsin* tam bedduası, *Allah gözünü kör etMEsin* şeklinde bir duamsı olarak kullanılabilir.

Tablodan görüldüğü gibi duamsıların yalnızca yüklemi olan cümlelerde örnekleri vardır. Yüklemi olmayan eksilteli cümle yapısında ise duamsı örnekleri yoktur. Zaten teknik olarak da bu mümkün değildir.

Mevcut duamsı örneklerinin cümle yapıları ve bu yapılarda kullanılan kip ekleri aşağıdaki gibidir.

	(T)+Ö+(T)+Y	(T)+Y	Y+Ö
-sIn	8	-	
-(y)A	3	-	1
-(y)asan	-	1	-

1.3. Yeminlerin Yapıları

Bu grup beddualarda konuşucu kötü dileği kendine yöneltmiştir: *Allah canımı alsın*. Ama bunu yaparken her zaman bir şart öne sürer. Bu şart cümlesinde beyan ettiği şeyler ancak ve ancak yalan olursa işte o zaman bedduadaki kötü dileğin kendisine yönelmesine razı olacaktır (*Gördüysem iki gözüm önüme aksın*). Konuşucu, anlattıklarının doğruluğundan o kadar emindir ki bir beddua cümlesi olağanüstü derecede şiddette sahip bir dilek içerse dahi nasılsa kendisine yönelmeyecektir. Sonuç olarak şunu diyebiliriz, konuşucunun bu beddua cümlesini kullanmaktaki amacı kendi kötülüğünü istemek değil, dinleyiciyi anlattıklarına inandırmaktır (Ersöz, 2010).

Cümle Yapısı		Toplam
Kurallı	Ö+(T)+Y	25
	(T)+Y	23
Devrik	Ö+Y+T	1
Eksilteli	-	-
Toplam		49

Yeminlerin oldukça fazla örneği olmasına rağmen eksilteli cümle yapısında tek örneğinin bile çıkmamış olması bizce anlamlıdır. Aslında teknik olarak bu mümkündür, örn. *iki gözüm önüme*. Görüldüğü gibi eksilteli cümle yapısında hedef kişi *konuşanın kendisi* olarak dönüştürülebilmiştir. Fakat, yukarıdaki tablonun bize verdiği bilgilere göre yeminlerin bu yapıdaki kullanımları tercih edilmemektedir.

Yukarıdaki tabloda verilen yapılar, bir özne grubuna sahip olup olmadıklarına bakılarak iki ayrı grupta incelenmiştir:

1.3.1. Kurallı Ö+(T)+Y ve devrik Ö+Y+T dizilişi: Bu tip cümlelerin temel kalıbı “*o bana böyle yapsın*” ve “*şuyum böyle olsun*”dur. Özne grubunda kötü dileği kimin yapacağı ya da konuşucunun kendisinin neyi üzerine beddua ettiği bilgileri verilir. Dolayısıyla özne her zaman üçüncü kişidir. Bu yüzden kip eki olarak da hep *-sIn* veya *-A* kullanılmıştır.

Turkish Studies

Özne grubunda *kötü dileği kimin yapacağı ya da konuşucunun üzerine beddua ettiği şeyin bilgisi* verilir.

Özne grubunda *kötü dileği kimin yapacağı bilgisinin* verildiği örnekler: *allah belanı versin, allah beni kor etsin ki, allah iki gözümü kör etsin, ekmek beni çarpsın ki, ekmek gözüme dursun, guran gözüme dursun ki, nimet beni çarpsın.*

Özne grubunda *konuşucunun üzerine beddua ettiği şeyin bilgisinin* verildiği örnekler: *anım avradım olsun, canım çıksın, dilim lal olsun, evim başıma yıkılsın, giblem buradan, buriya dönsün, giblem kabe olmasın, gözüm çıksın, gözüm kapansın, guranım olmasın ki, iki elim yanıma gelsin ki, iki gözüm kor olsun ki, iki gözüm önüme aksın, ocağım batsın, ölüm çıhsın, yurdum yuvam sönsün.*

	Ö+(T)+Y	Ö+Y+T
-sIn	24	1
-A	1	-

Devrik ÖYT dizilişinde ve -A ekli çekimde görülen birer adet örnek, nazım şeklindeki metin parçalarında geçmiştir: *karanfilem ez beni/hamayile yaz beni/heger seni unutsam/hamayil vursun beni, yemin ettim kimselelere bahmuyam/eğer baharisem baharlarım çoh ola.*

1.3.2. Kurallı (T)+Y dizilişi: Bu cümlelerin temel kalıbı “şöyle olayım”, “şöyle yapayım” şeklindedir: *allahımdan bulayım, cehennemde yanayım, evlatlarımdan bulayım, evlatlarımdan hayrını görmiyeyim, evlatlarımdan ölüsünü öpeyim, gençliğimin hayrını görmeyeyim, lal olayım, medine dilencisi olayım, rehmet yüzi görmiyeyim, sabaha çıkmayayım, allaha gül olmayım yalan deysen, allahımı kitabımı inkar edim ki, gavur tohumu olım, gocamın ölüsünü öpim, habu ekmeği el gapısında dilenim ki, haburdan evime getmeyim ki, haburdan horiya getmeyim ki, mezara girim, mum gibi sönim, sevdiğlerimi teneşürde görüm ki, gavur gızı olam.*

Kullanılan kip eklerinin yalnızca teklik kişi ekleri -(y)AyIm, -(y)Im ve -am olması anlamlıdır. Kullanım oranları aşağıdaki gibidir:

Ekler	Toplam
-(y)AyIm	12
-(y)Im	10
-am	1

1.4. Hayıflanmaların Yapıları

Yeminler gibi bu grup beddualarda da kötü dilek konuşucunun kendine yönelmiştir. Fakat yemin beddualarından oldukça farklıdır. Konuşucu yapılan bir hatadan dolayı kendini suçlamak ve kendine kızmaktadır. Amacı *kendinin kötülüğünü istemek* değil, *pişmanlık duyduğu, üzüldüğü, acıdığı veya hayıflandığı, sızlandığı* mesajını iletme. Doğru gurubu ağızlarından derlediğimiz hayıflanma örnekleri, daha iyi anlaşılabilmesi için bağlı olduklarımız metinler ile birlikte verilmiştir:

- *bu da kahiy, gedene teyin gedy ki şahzade yatıy yüzüne de güneş vurmuş. oy diy, canım çıha diy yüzüne de güneş vurmuş.*
- *vış gözüm çıha, gel otur.*

- yine köyümüzde genç kızlardan birisi halı yıkarken annesi yaklaşır ve kızına der ki; *uyy canum çıksun kızım, hem yoruldun hem da acıkmışsındur, söyle bakem sana ne yapem da yersin?"*.
- güli nene üşüyen babasını sobanın yanında görünce, *"canum çıksun babam, it gibi titriyersin" der.*
- o gün de ceryannar yohmuş. müslüme diyi: *"dur lambayı söndürüm. kapıyı da örtüm."* kapıyı örti. kapi édi tah. örtülmüyi. tah örtülmüyi. diyi: *"vay cigarım pişe necibe yenge ilani getdi bize koydi getdi."* ilan geçip kapının arasına. kapi örtülmüyi.
- dilim kopedi ne bilem..
- vay kör olasan gözderim dedi, ağanı gördün ziyaret eliyemmedin.
- başımıza kül döküm. biz iki senede hellederih, sen helledipsen, gidiisen, eskeri heledip. biz teze gidirih eskere.
- allah benim canımı alsın da senden kurtulayım.
- (Kaynana yemek yapar. Damat bunu beğenmez ve burun kıvrır. Bunu gören kaynana damada kızar ve beddua eder:) kaynananan kurtlansın.
- biri halasınnan baravar oturormuş. diyer ki: *"hala bak bu geje düşümüzde ne görerseyh savaha gadar, savahnan gahıf bir birimize söyliyeyh"*. diyer: *"olsun oğul söyliyeyh"*. savahnan gaher diyer: *"hala bu geje düşünde ne gördün?"*. *"halan ölsün ay bala halayın baldırrarı havadan endimi ki halan düş göre, bu geje heç düş görmedim"* diyer.
- indi bu ki ölör tabi gardaşı, bajısı, anası baş ucunda ağlaşeller, sızdaşeller diyer anası diyer ki: *"ay oğul arakelim, anan öle, arakelim, bizim isayı küsdürdün, muhammedi de tanyamadı. ortalıhda galan arakelim, anan öle."*

Hayıflanma işlevinde kullanılan bedduaların cümle yapıları ve kullanım oranları aşağıdaki gibidir:

		Toplam
Kurallı	Ö+Y	13
	T+Y	1
Devrik	(T)+Y+Ö	2
	Y+T	1
Eksiltili	Ö+T	2
Toplam		19

Yeminler ile hayıflanmalar, *"hedef kişisi konuşucunun bizzat kendisi olan beddualar"* grubunda birlikte yer almalarına rağmen bu iki tür beddua cümlesinin arasında önemli bir fark vardır. Bu fark da eksiltili cümle yapısındaki durumları ile ilgilidir. Elimizde toplam 49 tane olan yeminlerin eksiltili yapıda tek bir örneği bile yok iken, toplamda 19 tane olan hayıflanmaların ise eksiltili yapıda 2 örneği vardır: *vay dedi kül başıma, ule kül benim başıma.*

Hayıflanma beddualarında kullanılan kip eklerinin durumları ise şöyledir:

	Ö+Y	T+Y	(T)+Y+Ö	Y+T
-sIn	6	-	-	1
-A	7	-	1	-
-AsAn	-	-	1	-
-üm	-	1	-	-

Turkish Studies

1.5. Küfürlerin Yapıları

Hedef kişisi, hiçkimse olan beddualardır. Bu şekilde kullanılmış olan iki örnek tespit edebildik. Bunların ikisi de “lanet olsun” şeklindeki bedduadır.

- *biz fakır fıkare bi şeyler verelim, bu amerikayanın borcundan kurtulelim. e yeter saan pare vermer, fayiz üzerine gelir. nalet olsun bu ülkenin çıharması mıdır? e buni üzelleştirme yap. buni kapat, buni yap.*
- *nelet olsun.*

SONUÇ

Bedduaların Türkiye Türkçesinin doğu gurubu ağızlarındaki işlevleri ve bu işlevlerin cümle yapıları ile aralarında birtakım ilişkiler olduğu tespit edilmiştir. Varılan sonuçlar aşağıya listelenmiştir.

1. Her işlev, her cümle yapısında kullanılamaz: Konuşma dilinde bedduaların şu işlevlerde kullanıldığı tespit edilmiştir: Tam beddua, duamsı, yemin, hayıflanma ve küfür. Bu işlevleri birbirinden ayıran öncelikli etken hedef kişinin değiştirilmesidir. Yani teknik olarak bir tam bedduanın hedef kişinin değiştirilmesi, onun diğer işlevlere dönüştürülmesini sağlar. Fakat bu değişim ve dönüşüm sonucunda ortaya çıkan yeni cümlelerin her yapıda olamadığı görülmüştür. Bu konuda vardığımız sonuçlar şunlardır:

Duamsılar, eksiltili cümle yapısında hiç kullanılmamıştır. Bu zaten teknik olarak da mümkün değildir.

Yeminler de eksiltili cümle yapısında hiç kullanılmamıştır. Teknik olarak mümkün olmasına rağmen bunun tercih edilmeyişi bize dikkate değer bir sonuçtur. Çünkü aynı grup altında (“hedef kişi: ben” grubunda) değerlendirilen ve toplamda yalnızca 19 örneği olan hayıflanmaların bile eksiltili yapıda 2 örneği var iken; toplamda 49 örneği olan yeminlerin eksiltili yapıda tek bir örneği bile yoktur.

Küfür işlevinde kullanılan yalnızca 2 beddua cümlesi tespit edilebilmiştir. (Bunların ikisi de birbirinin aynısıdır.) Devrik ve eksiltili cümle yapısına sahip küfür beddualarına rastlanamamıştır.

CÜMLE YAPILARI	İŞLEVLER (HEDEF KİŞİYE GÖRE)				
	(SEN)		(BEN)		(HİÇKİMSE)
	Tam Bed.	Duamsı	Yemin	Hayıflanma	Küfür
Kurallı cümle	X	X	X	X	X
Devrik cümle	X	X	X	X	
Eksiltili cümle	X			X	

2. İşlevlerin birbirleri arasında bazı dönüştürülme ilkeleri vardır:

Tam bedduadan duamsıya:

Turkish Studies

Yalnızca kurallı ve devrik cümlelerde, hedef kişi aynen korunarak;

[Tam beddua (olumsuz anlamlı söz)] + mA	= Duamsı
[evin yıkılsın] +mA	= evin yıkılmasın
[kara haberin gelsin] +mA	=kara haberin gelmesin

Tam bedduadan yemine:

Yalnızca kurallı ve devrik cümlelerde, yalnızca hedef kişi değiştirilerek;

[(Tam beddua (hedef kişi:sen))-değiştir-(hedef kişi:ben)] +bağlam	= Yemin
[(ellerin tenesire gelsin (hedef kişi:sen))-değiştir-(hedef kişi:ben)]+bağlam	= ellerim tenesire gelsin

Tam bedduadan hayıflanmaya:

Her cümle tipinde yalnızca hedef kişi değiştirilerek;

[(Tam beddua (hedef kişi:sen))-değiştir-(hedef kişi:ben)]+Bağlam	= Hayıflanma
[(gözün çıksın (hede kişi:sen)-değiştir-(hedef kişi:ben)]+Bağlam	= gözüm çıksın

Tam bedduadan küfüre:

[Tam beddua (hedef kişi: sen) -değiştir-(hedef kişi: hiçkimse)]	= Küfür
[lanet olasin (hedef kişi:sen)-değiştir-(hedef kişi:hiçkimse)]	=lanet olsun

3. Cümle yapıları ve kip eklerinin bu yapılardaki tercihleri arasında bir ilişki vardır. Bu ilişki cümle yapısında özne unsurunun olup olmaması ile ilgilidir.

Kip Ekleri	Kurallı ve devrik cümle yapıları	
	Özne unsuru var	Özne unsuru yok
-AyIm	-	14
-Am	-	8
-Im	-	16
-Ø	-	11
-AsAn,-AsIn	5,1	198, 131
-sIn	215	11
-A	437	18
-asız	-	1
-sInAr	-	1
-AlAr	-	2

İçinde özne unsurunu bulundurmayan cümle yapılarında kullanılan kip eki çeşidinin diğerine göre daha çok olduğu görülür. Bu fark özellikle birinci kişi ekleriyle ilgilidir.

4. Bazı işlevler, bazı cümle yapılarında belirli kip ekleriyle çekimlenmiştir. Örneğin yeminler, Ö(T)Y yapısında yalnızca üçüncü kişi kip ekleriyle (-sIn, -A), (T)Y yapısında ise yalnızca birinci kişi ekleriyle (-AyIm, -Am, -Im) çekimlenmiştir.

Varılan bu sonuçların Türkiye Türkçesinin yalnızca doğu grubu ağızları ile ilgili olduğunu tekrar hatırlatmak istiyoruz. Ulaştığımız sonuçların bazıları diğer ağız bölgeleri için de geçerli olarak kabul edilebilir. Ancak böylesi genel hükümler için Türkiye Türkçesinin diğer bölgelerindeki bedduaların da incelenmesi gerekmektedir.

Turkish Studies

KAYNAKÇA

- AKALIN L. Sami (1990). **Türk Dilek Sözlerinden Alkışlar Kargışlar**. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- AYDIN İlker (2004). Türkçede Yan Tümce Türleri ve İşlevleri. **TÖMER Dil Dergisi** (126), 29-55.
- DENY Jean (1941). **Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)**. (A. U. Elöve, Çev.) İstanbul: İstanbul Maarif Vekaleti.
- ERCİLASUN Ahmet Bican (1994). Türkçe'de Emir ve İstek Kipi Üzerine. **Türk Dili** (505), 3-9.
- EROL Çiğdem (2007). **Türkiye Türkçesinde Kalıp Sözler Üzerine Bir İnceleme**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- ERSÖZ Serpil (2010). Türkiye Türkçesi Doğu Grubu Ağızlarında Bedduaların İşlevleri. **II. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi**. Çeşme-İzmir: Basılmamış Bildiri.
- FİDANCI Mahmut (1996). Sıralı Cümle. **Türk Dili** (534), 1315-1324.
- GECE K. Mehmet (1998). Türkiye Türkçesinde Bağlı Cümle. **Türk Dili** (562), 332-339.
- GÜLSEVİN Gürer (2002). Eski Türkiye Türkçesinde İstek Kipi Üzerine. **İlmi Araştırmalar** , XIII, 35-50.
- KARAHAN Leyla (1996). **Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması**. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- KARAHAN Leyla (1994). Türkçede Birleşik Cümle Problemi. **Türk Dili** (505), 19-23.
- KARAHAN Leyla (1997). **Türkçede Söz Dizimi**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- KARAHAN Leyla (2004). **Türkçede Söz Dizimi**. Ankara: Akçağ Yay.
- KARAHAN Leyla (2000). Yapı Bakımından Cümle Sınıflandırmaları Üzerine. **Türk Dili** (583), 16-23.
- KORKMAZ Zeynep (2003). **Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)**. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- MANSUROĞLU Mecdut (1955). Türkçede Cümle Çeşitleri ve Bağlayıcıları. **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten** , 59-71.
- MEHMEDOĞLU Alaeddin (1999). Bağımlı Birleşik Cümle Üzerine. **Türk Dili** (567), 222-229.
- ÖZMEN Mehmet (2000). Alkış ve Kargışlarda Cümle ve Anlatım Özellikleri. **Türk Dili** (585), 280-293.
- TÜRKYILMAZ Fatma (1999). **Tasarlama Kiplerinin İşlevleri**. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- ZÜLFİKAR Hamza (1995). Girişik Cümle Sorunu. **Türk Dili** (522), 643-648.

TARANAN ESERLER*

1. Adilcevaz Ağzı, İrfan Öztürk, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Van 2001.
2. Ağrı Doğubayazıt İlçesi Ağzı, İzzet Tanrıverdi, Atatürk Üniversitesi Bitirme Tezi, Erzurum 1976.

* Taranan eserler bibliyografyasını düzenlerken, taradığımız eser adının (dolayısıyla yerleşim biriminin) daha önemli olduğu düşüncesiyle, eser adını yazar adından önce yazdık.

3. Ağrı İli Eleşkirt İlçesi Uzunyazı Köyü (Ahıska) Muhacirleri Ağzı, Ömer Seviş, Atatürk Üniversitesi Bitirme Tezi, Erzurum 1976.
4. Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler, Ahmet Caferoğlu, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995.
5. Ardanuç ve Yöresi Ağızları, İbrahim Ethem Özkan, Erciyes Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1994.
6. Arıcak (Elazığ) ve Yöresi Ağızları, Zafer Şaştım, Fırat Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2003.
7. Arpaçay Köylerinden Derlemeler, Selâhattin Olcay-Ahmet B. Ercilasun-Ensar Aslan, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998.
8. Artvin Bölgesi Göçebe Ağzı Üzerine Bir Dil Çalışması, Ergül Mercan, Atatürk Üniversitesi Mezuniyet Tezi, Erzurum 1986.
9. Artvin İlinin Sarıbudak (Melo) Köyünün Ağzı, Sinan Uyğur, Atatürk Üniversitesi Lisans Tezi, Erzurum 1997.
10. “Artvin İli Zeytinlik Köyü Manileri”, Serpil Ersöz, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, S: X/1, s.49-66, İzmir 2010.
11. Bingöl Merkez İlçe ve Köyleri Ağızları, Paki Küçükler, Fırat Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 1988.
12. Bitlis Adilcevaz Ağzı, İrfan Öztürk, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Yüksek Lisans Tezi, Van 2001.
13. Bitlis’te Derlenmiş Atasözleri, Deyimler, Alkış, Kargış ve Bilmeceler, Hamza Zülfikar, Türkoloji Dergisi C.3 S.1, s.65-107.
14. Diyarbakır Ağzı, Münir Erten, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1994.
15. Diyarbakır İli Çüngüş ve Çermik Yöresi Ağzı, Erdoğan Boz-Sadettin Özçelik, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2001.
16. Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar, Ahmet Caferoğlu, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995.
17. Elazığ ve Yöresi Ağızlarından Derlemeler, Tuncer Gülensoy – Ahmet Buran, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1994.
18. Erzincan ve Yöresi Ağızları, Mukim Sağır, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995.
19. Erzurum Ağzı, Selâhattin Olcay, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995.
20. Erzurum İli Ağızları, 3 Cilt, Efrasiyab Gemalmaz, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995.
21. Gümüşhane Kültür Araştırmaları ve Yöre Ağızları, Sabri Özcan San, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.
22. Güney Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar, Ahmet Caferoğlu, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995.
23. Karlıova ve Yöresi Ağızları, Osman Özer, Fırat Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 1990.
24. Kars’ın Somut Olmayan Kültürel Mirası, İbrahim Özkaya, Kemal Alin, Yaşar Kop, Metin Arıkan, Kars Valiliği Kültür Yayınları, Kars 2011.
25. Kars İli Ağızları, Ahmet B. Ercilasun, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara 1983.
26. Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağızları, Ahmet Buran, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1997.
27. Muş Merkez Ağzı, Şeyda Özmen, Fırat Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2007.
28. Siverek Merkez Ağzı, Sadettin Özçelik, Erdoğan Boz, Gazi Kitabevi, Ankara 2009.

Turkish Studies

- 29.Şavşat ve Yöresi Ağzları, Fadime Polat, Erciyes Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2000.
- 30.Şevket Beysanoğlu, Diyarbakır Ağzı, Diyarbakır Halkevi Yayınları, Ankara 1966.
- 31.Tunceli Yöresi Ağzlarından Derlemeler, Tuncer Gülensoy, Ahmet Buran, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1992.
- 32.Urfa Ağzı, Urfalı Kemal Edip, TDK Yay, 1991.
- 33.Urfa Merkez Ağzı, Sadettin Özçelik, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1997.
- 34.Van Gölü Kuzey Havzası Ağzları, Mehmet Emin Gönen, Dicle Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır 2003.
- 35.Van ve Merkez Köyleri Ağzları, Engin Gökçür, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Van 2006.

TARANAN İNTERNET SİTELERİ

1. <http://adilcevaz.net/kategori2goster.asp?id=272>
2. <http://sozluk.sourtimes.org/show.asp?t=urfa+sivesi>
3. <http://www.ahlatforum.com/showthread.php?tid=31195>
4. <http://www.ahlatinsesi.net/dualar.htm>
5. <http://www.ayvali.gen.tr/maniler.asp>
6. <http://www.ayvali.gen.tr/turkuler.asp>
7. <http://www.bitlisim.com/haber/447-dualar-ve-beddualari.html>
8. <http://cemisgezek.awardspace.com/culture/curses.html>
9. <http://www.dogankoy.com/beddualar.asp>
10. http://www.elazig.bel.tr/index.php?module=content&page_id=449
11. http://www.erzurumlu.net/forum/forum_posts.asp?tid=3499
12. <http://www.evbakankoyu.com/forum/index.php?topic=368.0>
13. <http://www.evbakankoyu.com/forum/index.php?topic=391.0>
14. <http://www.evbakankoyu.com/forum/index.php?topic=684.0>
15. <http://www.forumpaylas.net/muhabbet/4245-ilginc-dualar.html>
16. <http://www.gulveren.org/sive.htm>
17. <http://www.gumushane.gov.tr/kultur/edebiyat/maniler.asp>
18. <http://www.ispirim.org/forumt1106/bizim-oranin-beddualari>
19. <http://www.ispirim.org/forumt951/beddua>
20. <http://www.mus.gen.tr>
21. <http://www.olurluyuz.com/html/mani.asp>
22. <http://www.olurluyuz.net/forum/index.php?phpsessid=7f308cbf3239b215712feddc608a96f3&to pic=3251.0>
23. <http://www.ormandibi.com/>
24. <http://www.siverekgenclik.com/modules.php?name=dua>
25. <http://www.tatvangelik.net/forum/1045.html>
26. <http://www.tatvangelik.net/forum/1047.html>
27. <http://www.tatvangelik.net/forum/siir-dunyasi/155-anadan-ogula-mektup.html>
28. <http://www.forumpaylas.net/muhabbet/4245-ilginc-dualar.html>
29. <http://cemisgezek.awardspace.com/culture/curses.html>

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/1 Winter 2011